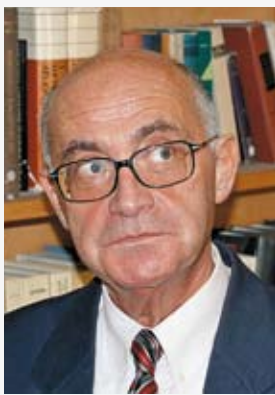

A jövő megőrzése

Nyíri Kristóf
a 21. század
konzervativizmusáról

Magyarországon ma nincs konzervatívnak tekinthető párt vagy politikai alakulat, hiszen a konzervativizmus ma nem jelenthet pusztán múltba fordulást vagy maradiságot. Amit a konzervatívoknak őriznie kell, az éppenséggel a jövő, közelebbről az a tudás, amelyen a jövő megteremtése múlik. A konzervativizmus mindenekelőtt a tudás természetéről szól. (Az alábbiakban a konzervativizmus helyett a szó egyszerűbb, konzervativizmus alakját használjuk, az angol conservatism vagy a német Konservatismus mintájára, ahogyan például még Szekfű Gyula is tette Három nemzedék című könyvében.)

TÁRSADALMI TUDÁS

A konzervativizmus 20. századi klasszikusa, az osztrák származású Nobel-díjas közgazdász, Friedrich von Hayek az 1940-es években fogalmazta meg azt az elméletet, mely szerint a gazdaság működéséhez szükséges társadalmi tudás nem központosítható. Ez a tudás a helyi körülmények gyakorlati ismeretén alapszik, a társadalom tagjai között elosztott, a piac ármozgásai által közvetített. Igényeit és lehetőségeit a piaci információk fényében ki-ki a maga helyzete szerint képes a leginkább megítélni. Amit Hayek a gazdasági tudás természetéről írt, az kiterjeszhetőnek bizonyult a tudás mibenlétére általában is: a tudás helyhez-helyzethez kötött, lokális, gyakorlati, az egyének összessége és együttműködése által hordozott, nem centralizálható. A központi szabályozás óhatatlanul romboló, ha az a társadalom szerves életére elvont elveket próbál ráerőltetni.

A konzervatív tudásfelfogásból egyértelműen következik a decentralizált iskolarendszer víziója, és ezt a víziót empirikus adatok messzemenően igazolják. A sikeres iskolarendszereket ma – bárhol és bármilyen szinten – a decentralizáció jellemzi, a lokális tudás és tehetség felszabadítása. A decentralizáció az iskolák egyfajta szabad versenyét is maga után vonja. Ami viszont a felsőfokú intézmények rendszerét illeti, a központi tervezés veszélye-

it valló konzervatív tudásfelfogás itt éppenséggel óva int attól, hogy a képzési szerkezetet úgymond a piac, tudniillik a munkaerőpiac várható igényeihez igazítsuk. Ezek az igények valójában nem kiszámíthatók: a felsőoktatás nyújtson magas színvonalú alpműveltséget, és ki-ki majd eldöntheti, hogy erre a műveltségre mely szakirányú tanulmányokat érdemes építenie.

Hayek önmagát nem annyira konzervatívnak, mint inkább régimódi liberálisnak szerette látni, de szenvedélyesen képviselte a családot, a kis közösségeket és a helyi autonómia konzervatív értékeit, és mint írta, „sok minden van, amit a liberális haszonnal tanulhat meg némely konzervatív gondolkodó munkájából. A maguktól keletkezett-növekedett intézmények értékével kapcsolatban az ő szeretetteljes és hódolatos tanulmányaiknak köszönhetünk számos mélyeszántó felismerést, amely valós adalék a szabad társadalommal kapcsolatos tudásunkhoz.” Hayek tetszéssel használta a konzervatív liberális kifejezést is. A 21. század konzervativizmusa, valóban, aligha lehet más, mint liberális konzervativizmus.

HÁROM VILÁGNÉZET

A politikaelmélet nem takaríthatja meg magának az erőfeszítést, hogy tudásfilozófiával – ha úgy tetszik: pszichológiával – rendelkezzen. A tudásfilozófia mai állása szerint a gondolkodás nemcsak szavakban zajlik, hanem lelki képekben is, és mind a szavak, mind e képek mögött és előtt ott van egész fizikai mivoltunk, zsigeri érzéseink, izomfeszültségeink, testtartásunk. A politikaelméleti szakirodalomban három alapvető politikai világnézetet szokás megkülönböztetni: a konzervativizmust, a liberalizmust (a szabadság világnézetét) és az egalitarianizmust (az egyenlőség világnézetét – későbbi kifejezésekkel a szocializmus/kommunizmus világnézetét, a baloldaliságot). Az utóbbinak kevésbé, de az előbbi kettőnek egyértelműen megfeleltethető egy-egy sajátos pszichikai tar-

tás, tényleges testtartásokban kifejeződő beállítottság. A konzervatív a világot és a maga életét mintegy ajándéknak éli meg, valamiféle meghatározhatatlan hálát és kötelességtudatot érez. Jogokra akkor tart igényt, ha úgymond kiküzdötte és kiérdemelte azokat, világnézetéhez-világérzéséhez mindig hozzátartozik a magasabbra tekintő hódolat, alázat és áhítat, azaz ilyen értelemben egyfajta vallásos érzület. A konzervatív az ég felé tárja kezét, leborul, letérdepel – fejet hajt a lét magasztosága előtt.

A liberális az elnyomás és a zsarnokság ellen lázad, a felemelt kéz itt a harc jelképeit és eszközeit szegezi szembe a hatalommal. A liberalizmus, ahogyan az a 19. századra Európában politikai tanítássá összegződött, a szabadság követelése jegyében a parlamentáris kormányformáért, a széles körű választójogért, a szabad kereskedelemért és iparért, a magánéletben pedig a lehető legnagyobb egyéni szabadságért (következésképp az államnak az egyén életébe történő beavatkozása ellen) száll síkra. Az egyén teljes szabadsága persze beleütközik más egyének szabadságába, a tulajdonviszonyok egyenlőtlenségébe, egyáltalán: az esélyek egyenlőtlenségébe. Nem véletlen, hogy a liberalizmus olykor egalitarianizmusba fordul, mint ahogy nem véletlen a liberalizmus megjelölés ismert amerikai jelentésmódosulása sem. Barack Obama közelmúltbeli második elnöki beiktatási beszédére az Economist című brit gazdasági hetilap mint az elnök „eddigi legliberálisabb beszédére” utalt, mivel az kendőzetlenül hitet tett az „erős kormány” mellett.

A teljes egyenlőség nem tartozik az emberiség ősi vágyai közé, az egalitáriánus elv Jézus tanításával lépett be a történelembe: minden ember egyenlő közel van az Úrhoz. Jézus nem e világi egyenlőséget hirdetett, noha tanai kezdettől fogva forradalmi gyúanyagot jelentettek. Ám az egalitáriánus forradalmak – gyönyörűen írt erről A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra című munkájában a konzervatív liberális Eötvös József – mindig és mindenhol éppenséggel teljes szolgáshoz vezetnek, tudniillik despotikus hatalomhoz, annak a despotának a hatalmához, aki kikényszeríti mindenki más teljes egyenlőségének állapotát. Nem véletlen, hogy az egalitarianizmus képi kifejezései egyszerűsággal az önkényuralom képei.

A konzervatív nem a múltba, hanem a jövőbe tekint, a konzervatizmus azonban – szükségképpen – más-más korszakokban más-más módon törekszik a jövő megőrzésére. A premodern (írásbeliség és könyvnyomtatás előtti), mozdulatlan vagy mozdulatlanul látszó korban a konzervatív értelemszerűen azon igyekezett, hogy gyermekei úgy nőjenek fel, ahogyan az ő szülei felnőttek. Ez a tradíciók, a hagyományok, a kötelező kötöttségek kora volt. A nyomtatott szövegek egyéni tájékozódást lehetővé tevő modern világában a konzervatív úgymond a hamis eszmék mozgatta radikális változásoktól féltette a következő nemzedéket, innen a klasszikus konzervatizmus elméletellenessége és a lassú-megfontolt haladás szorgalmazása. Végül a mai, elektromos-elektronikus, hálózott – posztmodern – korban a konzervatív aggodalom elsősorban az olyannyira összetetté vált világ szélsőségesen kiszámíthatatlan voltánál szól: a posztmodern konzervatizmus nem hisz a nagy ideológiákban, ám éppenséggel nem elméletellenes, hanem – az ismeretlen jövő veszélyeire felkészülendő – a tudás és tudomány elérhető teljességét igényli.

FŐHAJTÁS

A 21. század konzervatizmusa nem tradicionálizmus és kivált nem nemzeti tradicionálizmus. A konzervatív óvja a szülőföld természeti és épített értékeit, óvja az anyanyelvet, és becsben tartja nemzete kulturális teljesítményeit, de átlát a nemzetinek kikiáltott mesterkélt hagyományokon. Ma Magyarországon a régiók Európájának eszméjét képviseli, ahogyan tette azt a 19. században a konzervatív reformer Széchenyi István és a már említett Eötvös József. A 21. század konzervatizmusa szükségképpen liberális konzervatizmus, hiszen a tudás teljességét igényli. A tudás mindenkori teljessége viszont csak a kutatás és tanulás, az emberi és a tudáshálózatok szabadsága révén érhető el. Ám éppen a szabad emberi és tudáshálózatok hatékony működésének szabályszerűségei figyelmeztetnek arra is, hogy a konzervatív főhajtás némely spontán-szervesen alakult intézmény hatalma láttán igencsak helyénvaló. ●

A szerző az MTA rendes tagja, a filozófia professzora a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Műszaki Pedagógia Tanszékén

---

A konzervatív tudásfelfogás éppenséggel óva int attól, hogy a képzési szerkezetet úgymond a piac, tudniillik a munkaerőpiac várható igényeihez igazítsuk.
